

Rédei József: Szociálpolitika és örökjogi reform

I.

magánjognak alig van még egy olyan ága, melyet túlnyomó részében ma már tulajdonképpen a múzeumokban kellene keresni, — s alig van még egy oly jogintézmény, melyre jobban illenék Goethe mondása az örökös nyavalyákként átöröklődő törvényekről és jogokról mint éppen az örökjog.

Régi formák, melyeket régmúlt időkben az akkori társadalmi és gazdasági viszonyok eleven tartalommal töltöttek meg, maradtak ránk, de tartalmukat az újabb fejlemények megsemisítették; ezekre a formákra az uralkodó osztályok reáteszik a kezüket, érintésüket szentségtörésnek tekintik, s ha a kényszerítő szükség ereje meghátrálásra készíti őket s a reformtörekvések diadalmaskodnak, akkor azon öröklődnek, hogy legalább az előbb tartalmukat, később formájukat is veszített intézményeknek legalább ideológiai maradványait mentsék meg.

A magántulajdonra alapított társadalmi és gazdasági rendnek az örökjog a tulajdonképpeni szankciója s aki az örökjogot akarja reformálni, az a mai jogrend pilléreihez nyúl. Könnyen érthető tehát, hogy az uralkodó osztály mindenütt és mindenkor az örökösödés megadóztatása ellen — ami a korlátlan örökjog áttörésének legprimitívebb formája — a leghevesebb ellentállást fejt ki, mert hisz a korlátlan öröklési jog csakis a vagyonosoknak az érdeke. De az állam egyre fokozódó szükségletei mellett nem nélkülözheti az örökségek megadóztatásából folyó jövedelmet s így kénytelen az örökségek állandó és intézményszerű megadóztatásához folyamodni s evvel át van törve az öröklési jog szentségének elve. Az örökösödési adó behozatala egyértelmű azzal, hogy a jogrend az örökhagyó végrendeleti vagy törvényes örökösei mellett, az államnak is juttat egy részt a hagyatékból, vagyis egyértelmű az állam örökösödési jogának elismerésével. Az örökösödési adó formájára nézve adó, melyet formailag ú. n. pénzügyi felségjogánál fogva szed az állam, lényegileg azonban öröklési jog és pedig annak legerősebb fajtája: kötelesrészre való jog, mert az örökhagyó az államot az örökösödési adónak megfelelő örökrészétől végintézkedés által sem foszthatja meg.

Az uralkodó osztálynak hagyományos önzésében gyökerező s a kulturális fejlődés folytán egyre finomodó szimatja megérzi a formák mögött is a lényegét s mindjárt rendőrért kiált, ha az örökösödési

adóról folyik a szó. Akkor, amikor az állam hadügyi kiadásai vagy egyéb okok folytán a deficit réme üti fel a fejét a budgetben s az uralkodó osztályok által annyira kedvelt indirekt adóknak némi ellensúlyozására, a kormányok a legtermészetesebb bevételi forráshoz, s az adózási technika szempontjából is legideálisabb adóhoz, a hagyatékok megadóztatásához, illetve a hagyatéki adók hozadékának emeléséhez folyamodnak, rendszerint nem merik őszintén bevallani, hogy a nagy vagyonok koncentrációja által okozott bajok orvoslásáról s az elavult örökjogban gyökerező igazságtalan vagyonmegoszlás nivellálásáról van szó. Nem merik bevallani, hogy az örökjog uralkodó rendszere az államot létérdekeiben sérti s rendszerint mindenféle álokoskodással igyekeznek az uralkodó osztályok féltékenységét elhárítani.

Mikor Harcourt Nagybritánia kincstárnoka 1894 április 14-iki budgetbeszédében a deficit eltüntetése végett az örökösödési adó nagy reformját, amelytől az örökösödési adók hozadékának évenként közel 100 millió koronával való emelkedését várta, bejelentette, meglepő őszinteséggel indokolta meg a reform jogosultságát. „Az állam joga a hagyatékok bizonyos részére — mondotta — megelőzi a többi örökösök jogát. A természet nem ad hatalmat az embernek földi javai felett az élet határain túl. A halottnak az a joga, hogy vagyona felett rendelkezék, a jog alkotása s az államnak jogában áll megállapítani, hogy az ilyen rendelkezéseknek minő feltételek és korlátozások mellett van helye. Mi csak azt a részt vesszük el, ami az államé s a többi érdekeltnek csak annyit kapnak amennyi őket megilleti.”* Ma is, de a múlt század 90-es éveiben még inkább szokatlan volt egy minisztert a francia forradalom stílusára emlékeztető hangon beszélni hallani. A konzervatív képviselők és lordok majdnem szétszedték a kincstárnokot kijelentéseiért s valósággal korcsmai hangon támadták őt. A felsőházban Earl of Feversham Harcourt érvelését egyszerűen fosztogatásra való felhívásnak mondotta.** Harcourt budgetbeszéde őszinte beismerése volt annak, hogy az örökösödési adó és az állam köteleSRésze között különbség nincsen, s Lloyd George pénzügyi reformja megmutatta, hogy az államnak ezen köteleSRésre való igénye még mennyire fokozható, s hogy az állam ezen jogával még mindig nem él oly mértékben, amint azt létérdeke megkívánná. 1907/08-ban Angliában az összes *death duty*-k 19,108.256 font sterlinget, tehát 456 millió koronánál többet jövedelmeztek*** s Lloyd George budgetje az 1909/10 évre már 2¹/₂ millió font sterling (60 millió korona) pluszt irányzott elő, mely előirányzat realitását az 1909/10 pénzügyi esztendő zárszámadása a legtökéletesebben igazolta, amennyiben a *death duty*-k hozadéka 21,766.600 font sterlinget (522,384.000 koronát) 1911—12-ben pedig már több mint 25 millió font sterlinget, tehát több, mint 600 millió koronát tett ki.

* Paul Haensel: *Die Erbschaftssteuer in England*. Ein Beitrag zur Geschichte der englischen Finanzen. Finanzarchiv 1908, XXV. 507—608.

** U. o.

*** May: *Durchschnittsbelastung der Erbschaften in Deutschland, England und Frankreich*. Finanzarchiv, 1909, 794—802.

Angliában 1907/08-ban 282,294.164 font sterling értékű hagyatékok után 19,108256 font sterlinget tett ki a *death duty*-k hozadéka, vagyis az angol kincstár e hagyatékok 6,77%-át örökölte, míg Franciaországnak a hagyatékban való részesedése 1908-ban 1,25%-kal kisebb volt, amennyiben az 5440 millió frank értékű hagyatékoknak 240 millió franknyi örökösödési adóhozadéka a hagyatékoknak csupán 4,52%-át tette ki.* Az angol és francia kincstár tehát amint látjuk elég jelentékeny, de még korántsem kielégítő helyet foglalnak el az örökösök sorában s a magánosok hagyatékában az örökösödési adó révén *de facto* öröklési joggal bírnak. De mindezek az örökösödési adórendszerek az állam ú. n. pénzügyi felségjogába burkoltan jelentkeznek s az állam öröklési jogát nem juttatják nyílt kifejezésre. Az angol konzervatívok az örökségi adó emelésébe 1894-ben is, később is kénytelen-kelletlen belenyugodtak s az a mi heves ellentállásukat az örökösödési adó reformja ellen kiváltotta nemcsak az volt, hogy a reform a zsebükbe nyúlt, amelynek védelmére még az angol nemzet géniuszához is appelláltak, hanem főleg a Harcourt merész indokolása, mely nyíltan hangoztatta az állam örökösödési jogát. Ha eddig adótechnikai okokkal indokolták az adót, ha azt mondták, hogy az örökösödési adó a jövedelmi adók leg-hatékonyabb ellenőrzője és utólagos kiegyenlítője, ha azt mondták, hogy az örökség sokban hasonlít a sorsjátékszerű nyereményhez s evvel indokolták az örökösödési adó reformját, hagyján; ha az állam adóztatási felségjogára történt hivatkozás ebbe is bele lehetett nyugodni, hisz az egész generációkat fosztogató indirekt adózási rendszernek is ez az alapja: de ha nevén nevezik a gyermeket, még a közmondásos angol hidegvér is felforr s az angol parlament előkelő tónusa is a falusi kupaktanács színvonalára süllyed. De a modern állam nem lehet el a hagyatékokban rejlő óriási erőforrások igénybevétele nélkül s az uralkodó osztályok a viszonyok kényszerítő erejénél fogva az örökségnek az állammal való megosztásába — az örökségi adó formájában — kénytelenek beletörődni. Nem szívesen. Sőt néha sikeresen ellent is állanak, amint azt 1909-ben Bülow bukásánál láttuk, ki oly merész volt, hogy a birodalom 500 milliónyi deficitjének egy csekély hányadát egy valósággal nevetségesen mérsékelt 3%-ig emelkedő s a házastársakra és lemenőkre is kiterjedő progresszív örökösödési adóval akarta fedezni. (Az 1906. évi *Reichserbschaftssteuergesetz* ugyanis a lemenőket és házastársakat kihagyta az adókötelesek sorából.) A nagybirtokosoknak azonban nem kellett a lemenők és házastársak örökösödési adója. Sikerült a parasztságot (melyet a 20.000 márkán alóli hagyatékok adómentessége folytán a reform alig érintett volna) politikai céljaikra kihasználni. Avval érveltek, hogy az ősi germán családi érzés, a német *Gemühtiefe* kipsztul a világból, ha a szegény nagybirtokos fiának öröklött vagyonából egy kis alamizsnát kell juttatni az államnak. Az agrár-konzervatív körök népgyűléseken, röpiratokkal s a sajtó útján erős agitációt fejtettek ki az örökösödési adójavaslat ellen s megszólaltatták házi tudósaikat is. Elszántságukat

* May i. m.

még inkább növelte az a körülmény, hogy a pénzügyi reformjavaslatok közt ott szerepelt a törvényes örökösödésnek a birodalom javára való jelentékeny korlátozásáról szóló javaslat is.

Az örökösödési adó és az állam örökösödési joga tartalmukra és hatásaikra nézve azonosak, csak a nevük más, úgy hogy amikor az örökjog reformjáról van szó, az örökösödési adó reformjáról nem hallgathatunk.

Amíg azonban az örökösödési adó az állami költségvetésekben folytonosan növekedő összegű tételekkel szerepel, addig az állam örökjogának kifejezett elismerése nehezen halad előre, ami természetes is, mert hisz itt sokkal erősebb ideológiai akadályok leküzdéséről van szó.

II.

A mai örökjogi rendszereknek — a magyarnak is — egyik legsúlyosabb visszássága a törvényes öröklésnek a végtelenig való korlátlanlansága s igaza van Mengernek, amikor azt mondja, hogy nem volna túlhajtása a jogászok következetességének az, ha egy hívő keresztény a bibliával a kezében az emberiség közös ősapjától való leszármazás alapján valamelyik uratlan hagyaték kiszolgáltatását követelné.* Nagyjából még ma is a Justinianus törvényes örökösödési rendszerénél tartunk, aki az addig a 6-ik fokig korlátozott törvényes öröklési rendet korlátlanná változtatta. Németországban a római jog a régibb német jogoknak jobb és helyesebb intézkedéseit is kiszorította. Minden időben akadnak tudósok, akik a fennálló jogrendet és a mindenkorli jogintézményeket tudományos nagyképűséggel megindokolni igyekeznek. A végnélküli törvényes öröklési rend helyességének igazolása az ú. n. természetjogi iskolának egyik kedvenc témája volt. A korlátlan törvényes öröklés végső okának a vérközösséget tekintették, de ehhez a végső okhoz a legnyakatekertebb okoskodás útján jutottak el. A vérközösséget állították fel letűnt századok tudósai a törvényes öröklési rend fundamentumául, a vérközösséget, mely a legújabb tudományos vizsgálatok szerint az ember és az antropoid majmok között is kimutatható.

Az eszmék nehéz és küzdelmes haladásának a jele, hogy az örökjog ma sem jutott el még a Hegel felfogásáig sem, mert még az e tekintetben legelői járó svájci törvényben is jóval meghaladja a törvényes öröklés rendje a családi érzésnek valósággal létező határait s a törvényes öröklésnek egyedül a gyermekekre való szorítását, még az oly radikális elveket hirdető író, mint Menger sem kívánta.

Ha a törvényes öröklés mai rendjének végtelenségét tekintjük a kultúr államokban, akkor azt látjuk, hogy az egy teljesen idejét múlt fikción épül fel: a vérrokonságon alapuló családi érzésnek a végtelenségig elképzelt hatékonyságán. A reformoktól való félelem vagy a quietisztikus húzódás hol evvel a határt nem ismerő családi érzéssel,

* *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen.* Tübingen, 1890. 217. 1.

vagy ha a családi érzés megszűntét el is ismerik, a fennálló vérközösségi összetartozás tudatával indokolják a törvényes öröklés rendjének fenntartását s hogy ha a határnak gyakorlatilag alig figyelemre méltó beljebb tolását el is ismerik, a családi érzésnek az önkényesen megvont határig való fennállását állítják, ha nem is hiszik.

A végnélküli törvényes öröklési rend végső gyökerei abba a korba nyúlnak vissza, amikor az emberek a törzsen belül találtak megélhetést, boldogulást és oltalmat. A törzs töltötte be az állam szerepét. Amit a törzs tagjai szereztek, az valamennyiök javára szolgált. Magántulajdont nem ismertek. A törzs tagja meghalhatott, de a törzs tovább élt. A törzs szerepét később a család veszi át, a család nyújt boldogulást és oltalmat az egyénnek. Ebben a korban a család egy gazdasági közösséget képez, a család tagjai együtt élnek és együtt halnak, a közös vagyon nemzedékről-nemzedékre száll át. Ma már ott tartunk, hogy a családi funkciók túlnyomó része az államra és a szűkebb értelemben vett közttestületekre szálltak át. A családi funkciók szocializálódásának folyamata szemünk előtt folyik le. A család lépésről-lépésre elveszti jelentőségét, míg a legújabb korban a közlekedés kifejlődése és a kapitalista termelés kialakulásával beáll a régi értelemben vett családi élet teljes dekompozíciója, ellenben a törvényes öröklés végtelensége, mely a régi családi élet mellett még jogosult lehetett, tovább is megmarad s így a tényleges állapot és a létező jog között beáll az a diszharmonia, mely megteremti az „amerikai nagybácsi” és a nevető örökös típusát.

A kapitalista termelési rendszer szükségképpen velejárói gyökeresen felforgatták a régi családi életet. Nemcsak a nagy városokon és egy ország határain belül válnak el egymástól a család tagjai, hanem ma már mind az öt világrész tanúságot tehet a családtagok szétszóródásáról. Az óceánjáró gőzös, a vasút a családtagok fizikai közelségét szünteti meg, a nevelés, a hivatás és világfölfogásbeli különbségek a pszichikai összetartozásnak régebbi időkben a távolság mellett is még létezett kapcsait rombolják össze. A végnélküli törvényes öröklési rend gazdasági és etikai alapjai teljesen rombadóltek s a családi köteléknek csak igen szűk köre az, amelyről még elmondhatjuk, hogy benne a családi érzés őszinte és igaz, tehát oly életet él, mely előtt a jogrend nem hunyhat szemet. A családi kötelékek meglazulása és szűk körre szorulása már egymagában is elég volna a családi összetartozás fikcióján felépült törvényes öröklési rend megszorítására, ha abból semmi más haszon se háramlanék a közösségre. Ha a reformnak más hatása nem is volna, mint az, hogy egy régi hazugságot romba dönt, hogy elejét veszi a nevető örökösök szerencsevadászatának, hogy a családi érzés templomából kikergeti az odabetolakodó kufárokat, ha tehát ennek a reformnak csak etikai hatásai volnának, már ez is oly nagy eredmény volna, mely a modern államot a jó példa nevelő hatásánál fogva egy lépéssel közelebb vinné a szociális igazságosságához. De ennek a reformnak (helyesen megvalósítva) jelentékeny gazdasági és társadalmi hatásai is volnának, mert az urafogyott hagyatékokban rejlő anyagi erőt az egész közösség és különösen az alsóbb néposztályok érdekében lehet és kell is hasznosítani.

III.

Mindazok, akik a törvényes öröklés végtelenségének megszüntetését szükségesnek tartják, körülbelül egyetértenek abban, hogy a határt ott kell megvonni, ahol a családi összetartozás eleven érzete mai tapasztalataink szerint már megszűntnek tekinthető. Hogy ez a rokonságnak mely fokán áll be, e tekintetben elágaznak a nézetek s ehhez képest az arra vonatkozó javaslatok is, hogy mely rokonokra kell szorítani a törvényes öröklés jogát. Schmoller* az oldalrokonokat egészen, tehát a testvéreket is ki akarja zárni. Scheel** szerint a gyermekekre, szülőkre és testvérekre esetleg nagyszülőkre, unokákra és testvérekre kell a törvényes öröklést szorítani. Bamberger*** csak a lemenők, felmenők, a házastársak és legfeljebb még a testvéreknek adná meg a törvényes öröklés jogát. Heinsheimer† a német birodalmi örökjogról szóló törvényjavaslat azon rendelkezését, mely még csak a szülői parentelában enged törvényes öröklést, míg a nagyszülőknek csak előörökösödési jogot ad a kincstár előtt, általánosságban helyesnek tartja. Pappenheim†† még a nagyszülők örökösödési jogát is fenntartandónak véli.

Míndezek a javaslatok alapelvül fogadják el a törvényes öröklés megszorításának szükségességét, de csak Schmoller az, aki a család dezintegrációjának következményeit teljesen levonja. Igaz, hogy Schmoller csak egy elméleti álláspontot fejez ki, míg a többiek konkrét javaslattal állnak elő részben önállóan, részben már közzétett kormányjavaslatok kritikája kapcsán s így nem lehet csodálkozni azon, hogy némelyek bizonyos tartózkodást tanúsítanak, másokat viszont a reform komoly megvalósításának a stádiumában az a bizonyos lámpalázszerű érzés fogja el, mely a legszélsőbb álláspontok képviselőit is a kompromisszumok felé sodorja. Ha a törvényes öröklés problémájának megoldásánál a családi érzés elevenségét fogadjuk el zsinórmértékül s felvetjük magunk előtt azt a kérdést, hogy melyik is az a családi kör, ahol ez még megtalálható, akkor ha egészen őszinték akarunk lenni, Müller-Lyer-rel (*Die Familie, München 1912*) azt kell felelnünk, hogy: „a modern család leggyakoribb formájában ma már csak a szülőkből és gyermekekből áll” s ehhez képest ha a törvényes öröklésnek a családi érzéssel való harmóniáját helyre akarjuk állítani, csak oly törvényes öröklési rendszert fogadhatunk el helyesnek és jogosultnak, amely a család ma létező egyedüli formájára, tehát csak a szülői parentelára terjed ki.

IV.

A múlt század egyik legjelentékenyebb törvénytípusának az 1900. január elsején életbelépett német polgári törvénykönyvnek megalkotásánál történt az első jelentős kísérlet a törvényes öröklés problé-

* *Grundriss der Volkswirtschaftslehre* 4. Auflage, 1901. 383 l.

** *Erbschaftsteuern, und Erbrechtsreform* Jena, 1877. 39.

*** *Erbrechtsreform* Berlin, 1908. 12. és 71. l.

† *Deutsche Juristenzeitung*, 1909. 114. és köv. l.

†† U. o. 1908, 509. l.

májának megoldására. A javaslatnak bizottsági tárgyalása alkalmával többen hangsúlyozták, hogy a család intézményét támadó destruktív irányzatokkal szemben a törvényhozásnak minden lehető meg kell tenni, s a német polgári törvénykönyvbe a maga teljes érintetlenségében bele került a törvényes öröklés végtelenségének elavult rendszere. Úgy látszott, hogy a probléma megoldása hosszú időkre el lett temetve. De a törvénykönyv életbelépte után még egy évtized sem múlt el, amikor a birodalom zilált pénzügyi helyzetének orvoslására, az 500 milliós deficit eltüntetésére irányuló kormányakció újból feltámasztotta a törvényes örökösödés korlátozásának a problémáját, mely eddig teljesen szokatlan megvilágításba került. Magánjogi reformkérdésből pénzügyi reformkérdés lett. Amit az épület magánjogi ajtaján kidobtak, az a költségvetési ablakon megint bemászott. A birodalmi kormány 1908 november 3-án több pénzügyi javaslatot tett le a Reichstag asztalára, melyekkel 500 millió márkát kért a birodalom többletszükségeinek fedezésére, közöttük az örökösödési adó reformjára vonatkozó javaslatot is. De volt a javaslatok között egy, mely ugyan csupán 25 millió márka bevételt helyezett kilátásba, de elvi fontossága tekintetében a többit messze túlszárnyalta. Ez volt az *Entwurf eines Gesetzes über das Erbrecht des Staates*. A javaslat a tartományi kincstárt jelölte ki törvényes örökösül arra az esetre, ha lemenők, szülők, testvér, testvéri lemenők sem házastárs nem maradtak az örökgyó után. A javaslat szerint az unokaöccs még örököl a nagybácsi után, de a nagybácsi már nem örököse az unokaöccsnek; unokatestvérek sem örökölnek egymás után. A nagyszülők is csak személyes előörökösödési joggal bírnak. A javaslat indoklása a kérdés historikumának előrebocsátása után kifejti, hogy a pénzügyi szükség és az örökösödési adó reformja teszi újból aktuálissá: az állami örökjog kérdésének felvetését. Hogy valamire való hozadéka legyen az állam örökjogának, a nagyszülőknél meg kell szűnni a törvényes öröklésnek. Ha a harmadik rend többi rokonai (nagybácsi, nagynéni, unokatestvérek és ezek lemenői) is örökölnének, akkor a reformnak pénzügyi szempontból jelentősége nem volna. A távolabbi fokokon a vérrokonság nem jöhet figyelembe, amikor az egyesnek biztonságot és oltalmat nyújtó törzsi kötelék helyébe az állam lépett. A vérrokonság jogát csak addig lehet elismerni, ameddig családi érzéssel jár. A családi érzés a legközelebb állók körén túl hamar megszűnik s ezzel az örökgyó valószínű akaratának vételeme is elesik. Ott, ahol még megvan a családi érzés, ott segít a végrendelet. Minthogy tehát a családi érzés a harmadik rend oldalrokonaival szemben már nemlétezőnek tekinthető, a törvényjavaslat a másodfokú oldalági rokonokkal lezárja az oldalági rokonok törvényes öröklési jogát, s utolsó törvényes örökösöknek a nagyszülőket jelöli ki. A vidéki lakosságra való tekintettel azonban, a nagyszülői lemenőknek bizonyos könnyebbséget biztosít a hagyatékhöz tartozó tárgyak megszerzése tekintetében. A javaslat a végrendelezési szabadságot fenntartja. Örökösül — törvényes örökös nem létében — a tartományi fiskust jelöli meg, mely a tiszta jövedelem $\frac{1}{4}$ részét megtartja, $\frac{3}{4}$ részét pedig köteles a birodalmi fiskusnak kiszolgáltatni. A javaslat a reformból eredő jövedelmet 25 millió

márkára becsüli, mely összegből 19 millió a birodalmat illetné meg*.

A javaslatból nem lett törvény. A kormány jó szándéka hajótörést szenvedett az agrárkonzervatív többség egoisztikus politikájának zátonyán. De a kísérletnek korszakos jelentősége van. A birodalom pénzügyi zavarai a hivatalos Németországot is annak nyílt beismerésére készítették, hogy a törvényes öröklés rendje elavult fikciók talaján áll, hogy a család teljes dekompozíciója az öröklési rend új szabályozását teszi szükségessé. Korszakos jelentőségű a javaslat azért is, mert a magánjog reformját a budget szolgálatába állítja, mert a budget érdekében régi jogelvekkel való szakítástól sem riad vissza, közelebb hozván egymáshoz a köz- és magánjog érdekszféráit. És különösen érdekesnek és szimptomatikus jelentőségű dolognak tartom azt, hogy a törvényes örökösödés reformjának praktikus megvalósítására ugyanaz az ok adott ösztönzést, ami a német-osztrák tartományokban az örökösödési adó gondolatának megszületésére és megvalósítására vezetett. Ez az egyre növekvő hadügyi kiadások folytán felszaporodott állami szükséglet. Johannes Sturm a 16-ik századnak egyik jelentékeny német tudósa a törökök elleni küzdelem hiábavalóságnak egyik főokául a pénzszerzés nehézségét állítja oda. A bajok orvosszerűl egy 5%-os örökösödési adó behozatalát ajánlotta.** Ausztriában a hét éves háború okozta pénzügyi szükség hozta létre az örökösödési adó behozataláról szóló 1759 július 6-iki pátenst, melyben Mária Terézia megígérte, hogy ha a hadiadósságok ki lesznek fizetve, az örökösödési adót meg fogja szüntetni.*** S valamint a hadügyi kiadások okozta pénzügyi szükség a letúnt századokban is ott állott az örökösödési adók bölcsőjénél, épenúgy az évről-évre szaporodó hadügyi kiadások a most már erőlyesen fellépő szociális követelésekkel szövetkezve a nyugati államokban az örökségek jelentékeny és fokozatosan emelkedő megadóztatásához vezettek s ott, ahol az még nem történt, szükségképen oda fognak vezetni, s a törvényes öröklésnek az állam javára való gyökeres korlátozását is előbb-utóbb mindenütt aktuálissá fogják tenni. Ugyanezek az okok előbb-utóbb a végrendelkezési szabadság érinthetlenségének szent dogmáját is meg fogják ingatni.

A törvényes örökösödés reformját Bamberger, ascherslebeni ügyvéd vizsgálta először a pénzügyi reform szempontjából, s napilapokban és szemlékben nagy lelkesedéssel és még nagyobb optimizmussal ajánlotta a birodalomnak bőséges bevételi forrásul. Bamberger számítása a következő volt: Az 1906. évi örökösödési adójavaslat hivatalos adatai szerint évenként átlag 4 milliárdot tesz ki a hagyatékok értéke. Tapasztalás szerint ebből $\frac{3}{4}$ részt, tehát 3 milliárdot örökölnek a lemenők és házastársak. Marad tehát 1 milliárd, mely felmenők és

* Schumann: *Die Gesetzentwürfe zur Reichsfinanzreform*. Finanzarchiv, 1909. 205—208.

** Schanz: *Studien zur Geschichte und Theorie der Erbschaftssteuer*. Finanzarchiv, 1900. 1—62.

*** Slavicek: *Zur geschichtlichen Entwicklung der österreichischen Erbschaftsteuer*. Finanzarchiv, 1905. 425—435.

oldalrokonokra jut. Felmenők öröklése csak ritkán fordul elő, úgy hogy ez a számításból eliminálható. Kerek 1 milliárdot örökölnek az oldalrokonok akár végrendelet, akár törvénynél fogva. Noha oldalrokonok végrendeleti öröklése ritkán fordul elő, a biztonság kedvéért feltételezendő, hogy az egy milliárdnyi hagyatéki érték felét, tehát 500 milliót az oldalrokonok végrendelezés folytán örökölnék. Akkor még mindig marad 500 millió, mely az eddigi jog szerint az oldalrokonokat, a reform után a birodalmat illetné meg. Bamberger azt mondja, hogy számításai a legkevésbé sem túlzottak. Ellenkezőleg. Szerinte ugyanis az évenkénti hagyatékok összegét szigorúan nem is 4, hanem 5 milliárdra kell tenni. Az általa említett hivatalos anyag az adóköteles hagyatékok összegét tartalmazza csupán, tehát a 6000 M.-ig, illetve 20.000 M.-ig terjedő kis hagyatékokat nem veszi figyelembe. A számok tehát 25%-al emelendők. Ennélfogva a reform szempontjából nem 1000, hanem 1250 millióból kell kiindulni, s ha annak fele végrendeleti öröklés tárgyát képezi, 625 millió lesz a birodalomnak örökjogából eredő jövedelme. De valóságban még az 1250 millió felét sem tartja végrendelet útján átszállónak, mert szerinte minden praktikus jogász tudja, hogy végrendelezések nemcsak rendszerint, de majdnem kizárólag csak lemenők és házastársak javára szoktak történni, oldalrokonok javára pedig legfeljebb 20%-a a végrendelezéseknek. Mégis az elővigyázat kedvéért arra az esetre, ha a reform a testvérekre nem terjedne ki, azt hiszi, hogy helyes lesz megállni a 625 millió szerinte túlzott levonásnál, s hogy félmilliárdnyi bevételi többlet mindenesetre biztosítva van.* A kormányjavaslat, amint láttuk, nem osztotta Bamberger optimizmusát, mert csak 25 millióra becsülte a reform pénzügyi eredményét.

Az agrár-konzervatív köröknek az 1909. évi pénzügyi reform alkalmával tanúsított egoizmusa az örökösödési adójavaslatot és az állami öröklés reformját megbuktathatta, de a reformkísérletek okait nem tüntethették el. Még öt esztendő sem múlt el s a szükség megint bekopogtatott a birodalom háztartásának kapuján. A balkáni események hozták ajándékol a német birodalomnak a milliárdos véderőreformot s az annak fedezésére szolgáló egyszeri kivetés alá kerülő vagyoni adót az ú. n. „*Wehrbeitrag*”-ot. És csodák-csodája, a véderőreformot kísérő pénzügyi javaslatok között megint ott volt a törvényes öröklésnek az állam javára való korlátozásáról szóló s az 1908. évi javaslattal lényegileg azonos új javaslat, melyből azonban ezúttal sem lett törvény. De jellemző dolog, hogy öt esztendőn belül kétszer került a birodalmi kormány kezdeményezésére a Reichstag elé egy olyan törvényjavaslat, melynek óriási elvi jelentősége abban áll, hogy az öröklési jog által szankcionált mai társadalmi és gazdasági rendszert övező sziklák magaslatáról egy pillanatra a jövő *horizont*-jának halvány kontúrjait tárja elénk. Az öregasszonyos morgások ezúttal sem maradtak el. Megint mondogatták, hogy ki hallott már olyat, hogy a magánjog reformjából pénzügyi kérdést csináljanak? Hogyan lehet a magánjogot összezavarni a pénzügyi törvényhozással? Hogyan merész-

* I. m. 47-49.

kedik pénzügyminiszter a magánjog területére elkalandozni? Hisz a pénzügyi törvényhozásban a „*Staatsbedürfniss*” a fő irányító elv, a magánjogban a „*Rechtsüberzeugung*”; a pénzügyi törvényhozás csak „*Mittel zum Zweck*” míg a „*Rechtsordnung*”: öncél. Ilyen tónusban ír egy igen előkelő tudományos gyűjteményben megjelent füzet, melynek végére ökölnyi betűkkel van odanyomtatva a „*principiis obsta*” intő szava.* A javaslatból tényleg ezúttal sem lett törvény. A *Reichstag* bizottsága azt kikapcsolta a védőreformot kísérő pénzügyi javaslatok sorából s a probléma végleges megoldását későbbre halasztotta, miután a javaslatnak a törvényes öröklés korlátozásának elvét kifejezésre juttató 1 §-át, mintegy a gondolat helyességének elismeréseképpen elfogadta. A javaslat indokolása az örökösödési adóstatisztika 1908—1910 évi eredményei alapján ezúttal 20 millió márkára becsülte a reform várható pénzügyi eredményeit.**

Annál a szoros kapcsolatnál fogva, mely bennünket a szomszéd Ausztriához fűz kétségtelenül jóval nagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk az osztrák reformkísérletnek, mely az osztrák polgári törvénykönyv novellajavaslatát útján a törvényes öröklésre hivatott személyek körének korlátozását célozza. Ennek annál nagyobb a fontossága, mert az osztrák magánjog hazánk egy részében még ma is élő jog s ha a novellajavaslatból Ausztriában törvény lesz, elő fog állni az a visszás helyzet, hogy Erdélyben és Fiumében még mindig a százesztendő anyakódexből merítik a jogot.

Az osztrák polgári törvénykönyv novellajavaslatát a törvényes öröklés határait a negyedik parenteláig szorítja vissza olyképpen, hogy a negyedik parentelából csak maguknak a szépszülőknek ad öröklési jogot, lemenőknek azonban már nem. A javaslat indokolása csak eddig a határig véli a családi összetartozás érzését még fennállónak. A javaslat szerzői eleve elutasítják azt az ellenvetést, mintha a reform az örökjog elvi ellenzői javára tett koncessziót jelentene s elhárítani igyekezzenek az örökjogi reform ellenzőinek ezt a kedvenc és elcsépejt érvelését. Elhisszük, hogy ebben őszinte a javaslat, de a korlátozás mérvét összevetve az indokolás szavaival, lehetetlen észre nem venni azt a kompromisszumot, amelyet a javaslat szerzői saját meggyőződésükkel kötöttek s azt, hogy nem a javaslatot szabták meggyőződéshöz, hanem az indokolást a javaslatához.

A német és osztrák javaslatok ránk nézve fontosabbak a svájci javaslatoknál, mert ennek a két országnak szociális klímája közelebb áll a mi megszokott éghajlatunkhoz, mint annak a kis országnak tisztultabb atmoszférája, mely avval dicsekedhetik, hogy az európai államok közül elsőként iktatta törvényei közé a törvényes öröklésnek gyökeres, ha még nem is teljesen kielégítő korlátozását az 1912 január 1-én életbelépett s az egész svájci szövetségre kiterjedő polgári törvénykönyvében. Volt már előbb is a kantonális törvénykönyvek között olyan, mely a polgári törvénykönyvben foglalt korlátozáshoz

* Dr. J. Hermes: *Der Gesetzentwurf über das Erbrecht des Staates*. (Finanzwirtschaftliche Zeitfragen. 4. Heft) Stuttgart 1913.

** Hermes: i. m, 21 és 26—27. 1.

egészen közel járt, sőt azt meg is haladta. Így pl. az 1891. évi zürichi magánjog is már azon az állásponton volt, amelyet az osztrák javaslat is elfoglalt, t. i. a 3 első parentelán túl csupán a szépszüllőknek adott személyes öröklési jogot, míg a solothurni 1891. évi magánjogi kódex már a nagyszülli parentelával teljesen lezárta a törvényes örökösök sorát. A svájci polgári törvénykönyv sem a zürichi, sem a solothurni jog álláspontját nem fogadta el, hanem a kettő közé helyezkedett, nem olyan radikális, mint a német javaslat, de az osztráknál egy lépéssel előbbre megy. A törvényes öröklés korlátozása, amint láttuk, már előbb sem volt újság Svájc kantonjaiban, a polgári törvénykönyvnek mégis azért nagy a jelentősége, mert a partikuláris jogszabályok fölé emelkedve proklamálta azt az elvet, hogy a törvényes öröklésnek csak szűk határok között van helye a mai jogrendben, s ennek az elvnek az érvényét az összes kantonokra kiterjesztve a lokális fontosságú zürichi és solothurni jogot az egész szövetségre kiterjedő joggá gyúrta át. A svájci polgári törvénykönyv (460. §) a nagyszüllők parentelájával lezárja a törvényes örökösök sorát. Ezeken túl a szépszüllőket s ha már a szépszüllők sem élnek, a nagyszüllőknek a szépszüllőktől leszármazó testvéreit csak a hagyaték hasznélvezetére jogosítja fel a törvény. A szépszüllők és a nagyszüllők testvérei tehát nem örökösök, hanem csupán hasznélvezők, akik nem rendelkezhetnek szabadon a hagyaték állagával, melynek örököse a szépszüllők vagy nagyszülli testvérek hasznélvezetével terhelt az örökhagyó utolsó lakhelye szerint illetékes kanton (466. §). A hasznélvező szépszüllők vagy nagyszülli testvérek halálával a hagyaték feletti szabad rendelkezés joga a kantonra száll át.

A magyar általános polgári törvénykönyv első tervezete még sz osztrák javaslatig sem jutott el, mert a törvényes öröklést az egész negyedik parentelában fenntartotta (1809, 1810. §§.). Az első tervezet szerint az örökhagyónak a közös szépszüllőktől, tehát a négy szépszülli pártól leszármazó oldalrokonai is örökölnének, ami a vég nélküli törvényes örökléssel gyakorlati hatásaiban majdnem teljesen egyértelmű s így végeredményben a mai jogállapot fenntartását jelentette. De még ez is csak a törvényelőkészítő bizottságban lefolyt nagy harcok után sikerült. Szász-Schwarz Gusztávban — az első tervezet örökjogi részének szerkesztőjében — meg volt a jóakarata, hogy a törvényes öröklés problémája modern szellemben oldassék meg. Ő a törvényes öröklést a nagyszülli parentelával le akarta zárni. Schwarz Gusztáv utalt arra, hogy a modern család szűkebb körű mint a régi, hogy a családi szeretet kötelékei ma rendszerint a nagyszüllőkön túl nem terjednek, rámutatott a probléma helyes megoldásának szociálpolitikai fontosságára is. De mindez nem használt semmit. A kodifikáló bizottság tagjaira nem volt hatással Schwarz Gusztáv érveinek igazságossága. A bizottság többi tagjainak felfogásában elmúlt idők gondolatvilága s a szociálistól való félelem tükröződött vissza. Zsögöd Benő azzal érvelt, hogy amit az egyesnek adhatunk, ne dobjuk a köz zsákjába, hogy az *ad infinitum* öröklés átment a köztudatba, hogy az *ad infinitum* öröklés aktualitás híján is etikai súllyal bír, hogy nem áll az, hogy a nagyszülli parentelával zárul le a család köre,

több távoli rokonát ismeri s tartja velük a rokonságot; az állam családot gyengíti, gyengíti az államot is. Imling Konrád, Schwarz Gusztáv javaslatát a szociálistikus irányzatnak tett koncesszióknak nyilvánította s többek között azt is mondta, hogy Németországban erősebb a szociálistikus áramlat s ha ott sem reformálták az örökjogot, miért legyünk mi úttörők? Hasonló szellemben nyilatkoztak a kodifikáló bizottságnak többi tagjai a törvényes öröklés megszorításáról, Lányi Bertalan és Sipőcz László kivételével, akik azt legalább elvben helyeselték. A kodifikáló bizottság végül kompromisszumos álláspontra helyezkedett és Schwarz Gusztáv módosított javaslata értelmében hozzájárult ahhoz, hogy a nagyszülői parentelán túl szűnjék meg a törvényes öröklés. Ez az álláspont került bele azután a polgári törvénykönyv első tervezetébe.* Az „illetékes tényezők” azonban úgy látszik, hogy ezt a kis előrehaladást is megsokalták, mert a polgári törvénykönyv második tervezete már arra az álláspontra helyezkedik, hogy a szépszülői törzsön túl még egy parentelát: a dédszülei törzset is illesse törvényi öröklés. (1534. §) Ha az első tervezet is lényegileg az *ad infinitum* öröklést tartotta fenn, akkor a második tervezet még nyomatékosabban juttatja kifejezésre azt, hogy a jövőbeli magyar magánjogi kódex, a vég nélküli öröklésnek leünt korszakokra szabott intézményét fenn kívánja tartani.

A magyar állam akkor, amikor a magánjogát hosszú időkre kihatólag szabályozza, ezen az állásponton nem állhat meg. A készülő magánjogi kódexnek nem lehet célja az, hogy múzeumokba való jogintézmények konzerválásához nyújtson segédkezet. Az új magánjog nem a családi sírboltok számára készül. Az új magánjog fájának az élet talajában kell gyökereznie, mert csak így lehet az élőknek élő jogává. Az új Magyarország magánjogának le kell vonni a család dekompozíciójának következményeit, s mindent meg kell tennie arra, hogy ott ahol a családi érzés eleven valóság, ezt védje és erősítse. Ezt pedig csak akkor teszi meg, ha a szülői parentelára szorítja a törvényes öröklés jogát.

V.

Hogy az urafogyott hagyatékoknak mi legyen a sorsa, erre már az összes mai magánjogi rendszerek megadják a feleletet. Az uratlan hagyatéka a létező jogelvek szerint azé, akit minden uratlan jószág megillet területi szuverenitásánál fogva: az államé. Minden jognak a közös forrásához jusson vissza minden jog, amely abból fakadt. Csak-hogy az állam fogalma és céljai is megváltoztak az idők folyamán. Ma már az alsóbb néposztályok is részüket követelik az államból s önmagukra is gondolnak, ha az állam céljairól van szó. A törvényes öröklés korlátozásának súlypontja tehát a kincstári örökségek felhasználásának mikéntjén nyugszik. Ha egyet értünk abban, hogy az örökjog mai rendszere annyi szociális és gazdasági bajnak a kútforrása, akkor ebből logikai kényszerűséggel következik az, hogy az örökjog reformjából eredő kincstári eszközöket ezen szociális és gazdasági bajok orvoslá-

* L. Rédei József: „A törvényes örökösödés reformja” (A „Világ” 1913 július 13-iki számában megjelent cikk).

sára kell felhasználni. Mert ha ezek az eszközök megint csak a vagyonos osztályok javára hasznosíthatnak, akkor a reform orvossága rosszabb lesz magánál a betegségénél.

Ujabbán felszokták vetni azt a kérdést, hogy vajon nem volna-e helyesebb, hogy az állam helyett a községet illesse meg az uratlan hagyatékokban való öröklés joga. A kérdést különösen a kommunális szociálpolitika nagyarányú fejlődése teszi aktuálissá. Ha tisztában vagyunk azzal, hogy az uratlan hagyatékokat az alsóbb néposztályok javára kell hasznosítani, akkor alapjában véve nem nagyon fontos, hogy ezt a célt az állam saját nevében, vagy egy szűkebb közttestület útján valósítja meg. Ha a kitűzött célt tartjuk szem előtt, akkor arra az eredményre kell jutnunk, hogy a szociális feladatok terén államiak és községek szerint disztingválni nem logikus dolog. Mert az uratlan hagyatékoknak az állam területén élő összes reászorulóknak kell javára szolgálniuk s nem szolgálhat partikuláris érdekek javára. Ez pedig állami és községi intézmények létesítését egyaránt szükségessé teheti, amit viszont előre nem, hanem csakis a mindenkori viszonyokhoz képest lehet elbírálni. Csak egy központi szerv képes tárgyilagos képet alkotni az államban kielégítésre váró s a reászorulók összes rétegeire kiterjedő szükségletekről, csak egy központi szerv tudja az intézmények megvalósításának és fejlesztésének sorrendjét és mérvét objektíve megállapítani s megakadályozni azt, hogy a hagyatékok partikuláris célok érdekében használtassanak fel. Ha a községeket illetné meg az elhalt polgárok hagyatéka felett való szabad rendelkezés joga, ez az örökjogi reform céljainak megvalósíthatását a véletlen játékvá tenné s a legvisszásabb eredményekre vezetne. Arról nem is szólva, hogy az öröklési jog előfeltételeinek jogi megállapítása minő újabb problémák elé állítaná a törvényhozót. Melyik község örököljön? Az a község-e, ahol az örökagyó lakott, vagy meghalt, vagy hol ingó vagy ingatlan vagyona volt, vállalata vagy gyárai voltak? Mi történnék, ha az örökagyó több helyen bírt lakással, vagy több községben voltak gyárai, vállalatai vagy földbirtoka? Micsoda végnélküli viták lehetőségét idézi fel már csak ezen kérdések felvetése is. És a községek közti micsoda szociális és gazdasági különbségekre vezetne a községek öröklési joga. Az egyik községnek volna talán egy gépgyára, amivel nem tudna boldogulni, a másiknak pedig talán csak koldusok és betegek tartási kötelezettsége jutna osztályrészül. Az egyik községnek volna talán egy gyönyörű könyvtárpalotája, a másiknak talán még kórháza sem. Ezek után szinte magától értetődik, hogy nem a községet, hanem az államot kell az uratlan hagyatékok örökösévé deklarálni. Ez azt jelenti, hogy az államot illeti meg az uratlan hagyatékok feletti rendelkezés joga. Az államot teszi meg örökösül az osztrák javaslat is (104. §.), míg a német javaslatok a *Bundesstaat*-ot jelölik ki örökösül. De ennek csak adminisztratív jelentősége van, mert a hagyatékok $\frac{3}{4}$ részét ezek a birodalomnak beszolgáltatni tartoznak s csak $\frac{1}{4}$ részüket tarthatják meg és pedig az uratlan hagyatékok körüli teendőik költségeinek fedezésére. Ez a megoldás a birodalom öröklési jogának lényegén nem változtat s a birodalom alkotmányában, s abban a körülményben találja magyarázatát, hogy a szövetséges államok közgaz-

gatási és pénzügyi szervezetében adva vannak azok a szervek, amelyek útján az állami öröklési jog praktikus keresztülvitele megvalósítható. Ugyancsak a svájci szövetség alkotmányában keresendő annak az oka, hogy a polgári törvénykönyv a széleskörű önállósággal bíró kantonokat jelöli ki örökösökül, illetve a kantonokat jogosítja fel a hagyatékot feletti rendelkezésre, szabad tetszésükre bizván, hogy azokat adott esetben a községek javára fordítsák.

Demokratikus országokban, hol nemcsak a vagyonos osztályok döntenek az állami bevételek hovaforvitása felett, nincs szükség arra, hogy a törvény kifejezett és részletes útmutatást adjon a kincstári örökségek hovaforvitása tekintetében. Az ilyen országokban amúgy is megvannak a garanciái a hagyatékok igazságos és célszerű felhasználásának. Ezért Svájc megengedheti magának azt a luxust, hogy törvénykönyvében még általános megjelölését is mellőzi annak, hogy a hagyatékok minő célokra forditandók. De Ausztriában már direktívát ad a javaslat arra nézve, hogy mi történjék az államra szálló örökséggel. A novellajavaslat 104. §-a megmondja, hogy az állam azért lesz az urafogyott hagyatékok örökösévé, hogy azokat a gyermeknevelés, a szociális biztosítás és közhasznú humanisztikus célok körüli feladatainak javára fordítsa. A magyar polgári törvénykönyv első tervezetének 1810. §-a is szükségesnek tartotta a kincstári örökségek hovaforvitására utasítást adni, kimondván, hogy az államkincstárra szálló örökségek értékét szegényügyi, kórházi és iskolai alapítványokra kell forditani. A második tervezet a kitűzött célokat akként toldotta meg (1543 §), hogy a kincstári örökségek a már az első tervezetben említettek kivül munkás és gyermekvédelmi alapítványok és egyetemes-célú jótékony intézmények javára is fordithatók. Helyesnek kell elismerni azt, hogy a kincstári öröklés céljai már magában a törvényben kifejezésre jussanak és pedig a mi speciális magyar viszonyainkra való tekintettel taxatív meghatározva. A taxatív felsorolásból azonban okvetlenül kihagyandónak tartom az iskolai célok megemlítését, mert a mi felekezeti iskolai rendszerünk mellett arra vezethet, hogy a felekezeti oktatást szolgálja. A szegényügyi cél túl tág és a kórházi cél túl szűk meghatározások s mindkettő már meglévő szociális betegségek gyógyítását helyezi előtérbe. Kétségtelen, hogy ezek enyhítése és gyógyítása is helyes szociális feladat, de a modern szociálpolitika súlypontja a prevenció nyugszik. A szegényügy és a kórházak ügyének helyes mederbe terelése inkább egy egészséges és a progresszív adózás rendszerén felépülő pénzügyi politikának a feladata. Ezek a kiadások inkább az állam általános bevételeiből fedezendők, mint az államnak egészen speciális jellegű azon bevételeiből, amelyek a kincstári öröklésből erednek. Ezek az anyagi eszközök a szociálpolitikai megfontolás forrásból fakadnak s így a prevenció elvén felépülő szociálpolitika javára is hasznosítandók. Helyes, hogy a második tervezet a gyermek és munkásvédelemről sem feledkezett meg, de a munkásvédelem körébe tartozó célkitűzéseket már a törvényben kellene fixírozni. Ilyenek volnának: az agkori biztosítás intézményének megalapozása, a munkátlenség elleni biztosítás kezdeményezése és a kötelező baleseti és betegségi biztosítás intézményének továbbfejlesztése.

Mindez nem jelenti azt, mintha a kultúrpolitika és az egészségügy terén nem volna már semmi tennivalónk, hisz köztudomású, hogy e téren mennyi óhaj vár még megvalósulásra, hanem csak azt, hogy a reformtól várható anyagi eszközök összes bajaink orvoslására nem elegendők. A pauperizmus elleni helyesen felfogott küzdelem céljait a javasolt megoldások jobban szolgálják, mint a szegényügy tág leple alatt elférő esztelen alamizsnaosztogatás és az éjjeli menedékhelyek politikája. Ezen és egyéb okokból, melyekre itt részletesen kitérni nem kívánok a „jótékony intézmények”-nek a kincstári örökségekből való támogatását sem tartom helyén valónak. A kincstári örökségeknek szóbanforgó hasznosítása adott esetekben egyéb szociálpolitikai célokkal is összekapcsolható (pl. öröklött latifundiumok parcellázása, városok közelében kertgazdaságok létesítése stb. stb.)

Az elmondottakból önként következik, hogy a kincstári örökségekből eredő bevételeknek, mint egyszerű költségvetési tételeknek, nincs helyük a költségvetésben s hogy azok alapítványszerűleg, célvagyonként kezelendők. Minden uratlan hagyaték ezen alapítvány vagyonát szaporítsa. A köztisztviselők öröklési jogából eredő jövedelmek alapítványszerű kezelésére például szolgálhatnak azok az örökösödési adó jellegével bíró járulékok, melyek Csehországban, Bukovinában, Galíciában, Karinthiában, Krajnában, Morvaországban, Alsó- és Felső-Ausztriában, Tirolban, Triesztben a tartományi iskolaalap; Dalmáciában, Görz és Gradiskában, Isztriában, Salzburgban, Stájerországban, Voralbergben pedig a tanítói nyugdíjalap javára szedettek. Wien városa örökösödési adó jellegével bíró járulékokat szed a wieni cs. kir. kórház és az általános segélyalap számára. Alsó-Ausztria a tartományi szegényalap, Brünn városa a kórházalap, Lemberg városa a kórház-, Grác városa a stájerországi szegényalap, Trieszt városa a kórházi kiadások javára. A munkásosztály javára szolgáló alapítvány létesítését rendeli el a mi balesetbiztosítási törvényünk 192. §. 4. bekezdése is, amindőn kimondja, hogy: „e törvény alapján kiszabott pénzbírságok az országos munkásbetegsegélyező és balesetbiztosító pénztárba folynak be, mely azokat külön kezeli. E bírság-pénzek pénztári kórházak, üdülőtelepek és szanatóriumok létesítésére szolgálnak és más célra nem használhatók fel.”

A dolog természetéből következik az is, hogy az alapítvánnyal egybekötött speciális feladatok az alapítványnak speciális szervek általi igazgatását teszik szükségessé. Ennek a feladatnak a betöltésére csakis a szociálpolitika iskolájában felnőtt szociális érzésű egyének alkalmasak. A hagyatékokból alakuló alapítványnak s az alapítványból felállítandó szociális intézményeknek céltudatos és a jövőbe tekintő kezelése és gondozása, egész emberek egész munkaerejét igényli. De az alapítványok speciális szervek általi kezelése azért is szükséges, mert a hagyatékoknak, ha nem készpénzből vagy értékpapirokból állanak, pénzbeli értékét meg kell állapítani, azt meg kell becsülni és értékesíteni s mindennek megtörténteig a hagyatékot kezelni kell. Mindezek a teendők az általános állami pénzügyigazgatás kereteibe be nem illeszthetők.

Az örökösödési adónak komoly végrehajtása is speciális orgánumok

szervezését teszi szükségessé. Az örökösödési adó megállapítása, az adóköteles hagyaték megbecslése s az örökösödési adózás egyéb részletkérdéseinek megoldása, amelyekre itt ki nem térhetek, az örökösödési adó behozatalával és továbbfejlesztésével mindenütt előbb-utóbb ilyen speciális hivatalok felállítását fogja szükségessé tenni, mely hivatalokban fog koncentrálni az állam egész örökjogának igazgatása, legyen annak neve akár törvényes öröklés, akár örökösödési adó. Végeredményben az állam kötelesrészének az örökösödési adónak, mint a mai vagyonmegosztás korrekívumának is, helyesen felfogva csak az lehet a rendeltetése mint a kincstár örökjogának, az, amit Lloyd Georg híres 1909 április 29-iki budget-beszédében mondott az általa harcinnak nevezett budgetjéről: küzdelem a szegénység és megalázás ellen. És tényleg mindenütt, ahol az örökösödési adót korszerűen reformálják, ott azt mindenütt a szociálpolitika szükségleteivel indokolják.

Az örökjogi reform legközelebbi feladatainak programpontjai tehát a következőkben foglalhatók össze:

1. az állam kötelesrészének kiépítése (a lemenőkre és házastársra is kiterjedő) progresszív örökösödési adó formájában;
2. a törvényes öröklésnek a szülői parentelára és a házastársra való korlátozása — az állam javára;
3. a kincstári örökségeknek alapítványszerű kezelése;
4. a kincstári örökségeknek az aggkori, munkátlanági, baleseti és betegségi biztosítás és a gyermekvédelem céljaira való hasznosítása, részben állami kezelés, részben értékesítés útján;
5. a kincstári örökségek hasznosításának ott, ahol lehet egyéb szociálpolitikai célokkal való összekapcsolása;
6. az állami öröklési jog és örökségi adó helyes igazgatása céljából speciális állami hivatalok szervezése.

Az örökjog fejlődése a törvényes öröklésnek a szülői parentelára való korlátozásánál s a progresszív örökösödési adónál nem állhat meg: a végrendelkezési szabadság korlátozása, az öröklés lehetőségének a legszűkebb család tagjaira való szorítása, nagy vagyonok koncentrációjának megakadályozása: ezek lesznek azok a fázisok, a melyeken keresztül az evolúció meg fogja tenni a maga útját — a szociális állam felé.